

Diplomacie

Henry Kissinger: Diplomacie. Simon & Schuster, New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore 1994, 912 stran, ISBN 0-671-71366-3.

Henryho Kissingera není nutné zvlášť představovat ani diplomatům, ani politologům, ba ani průměrně vzdělaným širokým vrstvám občanů, projevujícím zájem o mezinárodní situaci a její dějinný vývoj.

Autor obsáhlé – více než devětsetstránkové – publikace se narodil v bavorském městě Fürthu nedaleko Norimberka v dobře situované židovské rodině a spolu s ní emigroval před Hitlerovou hrůzovládou a pronásledováním Židů do Spojených států amerických. Občanem této země se stal v roce 1943 a svou občanskou povinnost čestně splnil službou v armádě v letech 1943–1946. Vystudoval Harvardskou univerzitu a po jejím absolvování zde zůstal jako vědecký pracovník. V letech 1952–1969 byl ředitelem Harvardského mezinárodního semináře. Poté byl povolán do funkce poradce prezidenta Spojených států amerických pro otázky národní bezpečnosti a v roce 1973 se stal padesátým šestým ministrem zahraničních věcí. V této funkci působil až do roku 1977. Je nositelem Nobelovy ceny za mír a Prezidentské medaile svobody, což je nejvyšší civilní vyznamenání jeho země.

Tento stručný autorův životopis má svou důležitost a význam pro pochopení ducha a filozofie jeho díla. Okolnost, že pocházel z Evropy, mu umožnila po celý život chápat problémy i mentality Evropanů. Toto porozumění mu poskytlo ohromnou výhodu před řadou jiných amerických politologů i diplomatů, kteří sice uznávají důležitost Evropy pro globální politiku a celkový vývoj situace, považují ji však pouze za jednu z oblastí globální politiky Spojených států, přičemž jsou často na pochybách, zda jí patří druhé místo za pacifickým prostorem, nebo zda je tomu obráceně. U Kissingera má čtenář pocit, že první místo Evropy je nesporné, i když se tento světadíl nikdy plně nevypořádal se svými problémy, vyplývajícími v podstatě z jeho kulturní i etnické složitosti. To ostatně trvá dodnes a bude tomu tak s největší pravděpodobností i v dohledné budoucnosti.

Předchozí autorova erudice je předpokladem dvou závažných prvků – teoretické fundovanosti a diplomatické praxe. I tím se může pochlubit pouze nevelký počet politiků a pracovníků v oblasti mezinárodních vztahů. U Kissingera je teoretická fundovanost spojena s hlubokou znalostí historie, která je v politice skutečně onou „magistra vitae“, a v neposlední řadě i s výraznými analytickými schopnostmi.

Někteří Kissingerovi recenzenti projevují názor, že americká zahraniční politika je ve své podstatě založena na idealismu. Je možné se domnívat, že toto tvrzení, nepostrádající sice určitý filozofický podklad, je poněkud zavádějící. Zahraniční politika každého státu, nechce-li být opovrhovanou anomalitou, jako je tomu v případě diktatur, musí být založena na určitých mravních zásadách a ideálech. Avšak praktická politika je založena především na hájení národních zájmů a jde jen o to, aby nebyla v příkrém rozporu se zmíněnými zásadami. To ostatně je pak nutný realistický pragmatismus s určitou dávkou politické grandezza a s přiměřeným porozuměním pro národní zájmy ostatních subjektů mezinárodního práva.

Čtenář, který od autora očekává jakési paměti, zahrnující dobu jeho působení ve vysoké státní funkci, se bude muset připravit na určitý druh rámcového pojednání, začínající a končící pojednáním nového světového řádu, avšak zahrnující i celou historickou epochu od 17. do 20. století s těžištěm v politickém dění hlavně v Evropě a posléze pak na celém světě. Nejde zde tedy o nějaké nové vydání dějin diplomacie. Na historickém pozadí se autor snaží vyjádřit, co je diplomacie. A to se mu – i když pomocí poněkud zvláštního úhlu pohledu i stylu podání – zřejmě podařilo. V podstatě popisuje cesty a způsoby, a jejichž pomocí diplomacie a vyváženost moci vytvořily svět, v němž žijeme, a ukazuje, jak v pozdější době Spojené státy, vybavené izolovanou geostrategickou polohou, velikostí,

stoupající ekonomickou výkonností, idealismem, ale i určitou nedůvěrou ke starému světu, hledaly cestu k nalezení toho druhu zahraniční politiky, která je založena na zásadě přetvořit svět na takový, jaký by měl být, v protikladu k tomu, jaký skutečně je.

Kniha je ve své podstatě kritikou starého pojetí diplomacie, která počínajíc dobou kardinála Richelieua v 17. století vytvořila systém rovnováhy moci. Kissinger usiluje o její nové pojetí v rámci nového světového řádu, které starou evropskou diplomacii v podstatě odmítá jako nepatřící do moderní doby. Mezi řádky je možné vyčíst, že soudobá americká diplomacie většinou v podstatě odmítá staré evropské zkušenosti.

Publikace přináší nejen řadu zasvěcených a ne ve všech detailech známých portrétů významných činitelů evropské i světové politiky, především de Gaulla, Nixona, Čou En-laje, Mao Ce-tunga, Reagana a Gorbačova, ale i pohled na jednání na nejvyšší úrovni v době autorova působení i poté a detailní i originální poznatky z tajných jednání, která podstatně ovlivnila politický vývoj i další události v různých oblastech neustále se měnícího světa.

V této souvislosti může vzniknout dojem, jako by existovaly dva druhy diplomacie: ta, která reaguje na reálně vzniklé situace a snaží se je řešit, a jiná, která se snaží ovlivnit vývoj situace předem, i když není totožná s pojmem „preventivní diplomacie“. Snaží se prostě ovlivnit běh věcí tak, aby předem vyhodnotila a usměrnila očekávaný vývoj v duchu zájmů zainteresovaných aktérů. Příkladem z dávné i nedávné historie je dostatečné množství. Stačí uvést Mnichovskou dohodu z roku 1938, která byla předem připravena na úrovni čtyř velmocí a v podstatě směřovala k likvidaci malého středoevropského státu, jenž jim způsoboval problémy, a veřejnost pak byla postavena před hotovou věc. I řada mezinárodních konferencí, na nichž níže postavení diplomaté po celé týdny i měsíce úporně jednali, byla v podstatě rozhodnuta předem. Některé pakty a dohody byly i tajné a v mnoha případech nebyly ani písemně zakotveny.

I když to rozhodně není autorovým úmyslem, přece se však čtenář nemůže zbavit pocitu, že skutečným subjektem mezinárodního dění a v jeho rámci i diplomacie mohou být prakticky a v plném rozsahu jen velmoci. Ostatní státy jsou zatlačeny více nebo méně do role objektů a prosazování jejich vlastních zájmů je možné jen tehdy, jsou-li v souladu se zájmy velmocí, anebo pokud je alespoň neohrožují.

Autor rovněž nepřímou ukazuje, že stát jako subjekt mezinárodního dění nikdy neopomene využít výhod, které mu poskytuje jeho velikost, ekonomická výkonnost, geostrategická poloha nebo stupeň vědecko-technického pokroku a často i vojenská převaha. I v tom je prvek nerovnosti, kategorizující jednotlivé subjekty. Jako příklad může sloužit Bismarckovo Prusko v době budování německé jednoty, kdy tento kancléř sjednocoval Německo nikoli jen „krví a železem“, ale v řadě případů si příslib jednoty od místních vládců přímo kupoval, vědom si své rozhodující převahy ve všech ukazatelích.

Ve svém časovém rozpětí téměř čtyř století podává kniha i jasný příklad celkové nestability poměrů a mocenských vztahů hlavně na evropském kontinentě. Z toho vyplývá i poznatek, že dosud žádná uspořádání ani žádná koalice neměly dlouhé a už vůbec ne neomezené trvání a že se dosud nepodařilo vytvořit nový, trvalý a univerzální řád, vylučující tragické otřesy a katastrofy, jehož prvním protagonistou byl americký prezident Woodrow Wilson a o nějž se svět pokusil po druhé světové válce vytvořením Organizace spojených národů.

Pokud jde o samotný obsah knihy, je velmi nesnadné označit dílčí kapitoly za více nebo méně zajímavé, obsažné, či dokonce poutavé. Bude to patrně záležet na čtenáři samotném. Ten, kterého zajímají hlavně události a působení diplomacie v době, jejímž je nebo byl současníkem, se zaměří především na ty z nich, které pojednávají o době studené války, včetně jejích dílčích jevů, jako bylo maďarské povstání v roce 1956, berlínská krize v roce 1961 nebo válka ve Vietnamu. Pro čtenáře, majícího vztah ke koncepční dimenzi v diplomacii, bude nejzajímavější Nixonova triangulární diplomacie, na níž se autor knihy rovněž osobně podílel.

Pro historicky erudovaného diplomata či politologa, zkoumajícího příčiny a následky

určitých významných událostí, budou nejzajímavější kapitoly týkající se aktů uzavírajících jak první, tak i druhou světovou válku (Versailles, Jalta, Postupim) a jejich následné destrukce diktátorskými režimy. Kdo chce jít ještě dále zpět do historie, může se hlouběji ponořit do začátků moderní evropské diplomacie v době Ludvíka XIII. a XIV. ve Francii, do doby vzniku a etablování velmocí po třicetileté válce, nového evropského uspořádání po Vídeňském kongresu v roce 1815 a vzniku německé říše v roce 1871, který v podstatě znamenal začátek souvislé řady destrukcí na evropském kontinentě.

Kdo studuje diplomacii 20. století, najde v knize dostatek látky k pochopení úlohy Spojených států ve světové politice. Toto století lze bez nadsázky nazývat americkým, což plně potvrdil i rozpad sovětského bloku v závěru tohoto století. Pro Evropany to má však i poněkud tristní stránku. Čtenář si totiž uvědomí, že Evropané již dvakrát v tomto století nebyli schopni vyřešit si své vlastní problémy a v obou případech musely zasáhnout Spojené státy, které přinesly konečné rozhodnutí a podílely se – i když ne vždy šťastně – na poválečném uspořádání našeho kontinentu.

Celkově má kniha ještě další přednost a tou je její dokumentační hodnota. Obsahuje řadu výňatků nejen z dokumentů a projevů, ale i z dosud nepublikovaných částí korespondence na vysoké nebo nejvyšší úrovni, k nimž měli přístup pouze skuteční aktéři vysoké diplomacie. To platí především – ale nikoli výhradně – pro dobu studené války.

Kniha je doplněna nejen řadou dobových fotografií, ale i – a to hlavně – map, názorně ilustrujících mocenskou změnu v Evropě a jejich teritoriální dopady. Celkovému rozsahu projednávané problematiky odpovídá i rozsáhlý a systematicky zdařilý přehled odkazů a literatury, dokumentující analyzované události a postoje jednotlivých aktérů mezinárodního dění i díla autorů relevantních publikací.

Českého čtenáře může poněkud zarazit pouze poměrně nepatrná pozornost, věnovaná v publikaci událostem v Československu v roce 1968. Na druhé straně však i tato okolnost má svou váhu v tom, že přes nesporný význam těchto událostí je jejich specifická váha v mezinárodním dění ze širšího, globálního hlediska ne tak vysoká, jak bychom se my – zahledění do svých problémů a do své historie – mohli domnívat.

O to více pozornosti věnuje autor všem souvislostem války ve Vietnamu, což je důkazem traumatického vlivu této války nejen na politiku Spojených států, ale i na mentalitu amerických občanů. V souhrnu představuje Kissingerova kniha americký, i když věcně korektní názor na diplomacii a mezinárodní politiku vůbec. Tento prvek je však velmi důležitý pro pochopení cílů a metod americké zahraniční politiky i v současnosti, kdy dochází k celé řadě nových událostí, konfliktů a ořesů, které jsou sice teritoriálně a časově rozptýlené a významově nestejně, avšak vyžadují globální pohled při současném použití velmi variabilních diplomatických, ale i mocenských metod. Potřeba takového globálního nebo alespoň širšího pohledu je jedním z nejzávažnějších poznatků této knihy.

Každá recenze by podle klasického receptu měla poukázat i na nedostatky posuzovaného díla. V daném případě se to může týkat pouze rozsahu knihy, jejížž více než devět set stran bude klást značné požadavky na časové možnosti i trpělivost každého čtenáře. Její studium bude proto asi přístupnější pro vědecké pracovníky v oblasti mezinárodních vztahů a politikologie vůbec, než pro operativní pracovníky v diplomatické službě. Přesto však by si i příslušníci poslední z uvedených kategorií měli najít čas na její studium. Přispělo by to nejen k rozšíření jejich odborného rozhledu, ale i k pochopení východisek, možného vlivu i metod diplomacie, především však k pochopení místa, úlohy a možností diplomacie malého středoevropského státu. Zvláště v tomto směru lze pokládat přínos knihy pro nás za nejzávažnější.

Milan Štembera